

Лекція 2. САДИ СХОДУ

План лекції:

1. Сади Китаю. Природні та штучні елементи саду.
2. Сади Японії. Філософія та поезія саду.

1. Сади Китаю. Природні та штучні елементи саду

Формування присадибних територій в середньовічному Китаї і Японії принципово відрізнявся від європейського мистецтва і садів ісламу. В його основі було особливе відношення до природи, пов'язане з філософією і релігією.

На відміну від регулярних прийомів планування, що використовуються в країнах заходу, тут розвивалися ландшафтні і пейзажні прийоми планування. Природа розглядалася як обитель богів. Особливо розкішними були імператорські сади, багато з яких не збереглися. Створенням присадибних комплексів в Китаї почали займатися ще в XIII–XIV ст.

Навіть люди середнього статку мали садиби з невеликими садами. Вони особливо були необхідні китайським жінкам, пересування яких сковували одяг і взуття. В північній частині Китаю набули розповсюдження великі сади, що займають великі території у сотні гектарів, а в південній (економічний центр країни) – малі, що улаштовувалися при житлових будинках. Однак для всіх упорядкованих територій характерною є низка загальних рис.

Невід'ємною і майже обов'язковою частиною саду і центром його композиції є водойма. Вона займала значну частину території (30–70 %). Біля водойми розміщувалися палацові будівлі, що утворювали архітектурне ядро. Водойми мали різану берегову лінію і багато островів, що забезпечувало чергування мальовничих композицій при переміщенні. Для їхнього сприймання влаштовувались численні паркові, а саме: альтанки, веранди, мости, що орієнтують погляд в потрібному напрямку за допомогою фігурних прорізів у стінах – "проникаючих вікон", в оточенні опор галерей, шляхом нейтрального рішення або ізоляції однієї зі сторін маршруту. Пейзажні композиції будувалися так, щоб підкреслити красу природи і створити нескінченну різноманітність змінних видів. Характерні особливості в створенні ландшафтних композицій – активне використання каміння, численність водних поверхонь, велика кількість і розраховане розміщення малих архітектурних форм, ретельний підбір декоративної рослинності. Асортимент рослин достатньо різноманітний: різні види сосни, ялівців, кленів, дуба китайського, кедру, груші, сливи, вишні, верби, бамбуку; багато красиво квітучих камелій, рододендронів. Водойми прикрашалися лотосами, а їхні береги ірисами. В ландшафтних композиціях особливо цінувалися півонії і хризантеми. Скульптурне оформлення використовувалося рідко. Здебільшого це зображення птахів або тварин – лелеки, дракона, черепахи. Застосовувалися природні камені, якими оформлювали береги водойм, влаштовували гірки тощо. Китайські майстри максимально використовували навколишню природу та майстерно копіювали її в своїх ландшафтних композиціях.

Китайське ландшафтне мистецтво сприяло розвитку пейзажного напрямку в Європі

(середина і кінець XVIII ст.) і побудило до створення так званого англо-китайського стилю. Воно ж мало великий вплив на розвиток ландшафтного мистецтва Японії.

2. Сади Японії. Філософія та поезія саду

Незважаючи на те, що багато з прийомів ландшафтного мистецтва були запозичені в Китаї, по духу японське садово-паркове мистецтво відрізняється від китайського.

Японське ландшафтне мистецтво ґрунтується на відтворенні живої природи в задалегідь обумовленому масштабі. Японці відточили до філігранної майстерності мистецтво створення мініатюрних ландшафтів. Протягом всієї своєї історії, яка налічує майже півтори тисячі років, японське ландшафтне мистецтво формувалось у руслі пейзажного стильового напрямку. Цьому сприяла природа Японії з її теплим вологим кліматом, багатую флорою та різноманітністю пейзажів (скелясті гори, озера, ріки, струмки, водоспади, піщані обмілини, лісові кучугури тощо).

За функціональним призначенням сади Японії можна підрозділити на кілька типів:

- палацові,
- храмові,
- сади чайної церемонії,
- сади у житловому будинку.

Як і в інших феодальних країнах, сади в Японії влаштовували, передусім, при палацах знаті і при будинках забезпечених людей.

Японські майстри створили декілька прийомів формування малого саду:

- за характером рельєфу (плаский сад і пагористий сад);
- за складністю композиційної побудови;
- за провідним природним елементом (сад каміння, сад мохів, сад води, сад пейзажів тощо).

Головне архітектурне спорудження японського малого саду – житловий будинок, який розташований в центрі саду. Він розміщується так, щоб з будь-якої точки відкривався краєвид на найкращі куточки саду. Часто використовували ефект бурхливої води. При цьому найкращим варіантом був швидкий струмок, який впадав в озеро, обрис якого нагадує спину черепахи. В центрі картини знаходився водоспад. Переходами через маленькі струмки слугували доріжки з плоских каменів. Якщо води не було, створювався сухий струмок, дно якого посипали піском і оформлювали так, начебто він був наповнений водою.

Невід'ємною частиною саду є малі архітектурні форми – мости, лави, кам'яні світильники, огорожі, брами. Вони виготовляються з природного матеріалу – дерева, бамбука, каменя, інколи металу (чавунні або бронзові лави) без фарби з тим, щоб передати текстуру матеріалу, його природний колір. Особливо цінувався наліт часу – лишайники на камені, бляклість тонів дерева і бамбуку.

Характерною рисою японського малого саду є символіка. Художня задача саду – показати природу, незайману людиною. Особливої уваги заслуговує неповторний у своєму роді сад чайної церемонії. Він мав невеликі розміри, його невід'ємна частина – доріжка, що веде до чайного будиночка, цукубаї, кам'яний ліхтар. Доріжка мала різноманітне покриття. Нерівне каміння змушувало відвідувачів дивитися собі під ноги, а спеціально вирівняні ділянки дозволяли любоватися садом. Основне призначення саду – сприяти зосередженості і самопоглибленню. Прихований зміст

церемонії – розвиток тонкої емоційної реакції на природну красу і виробу мистецтва. Прикладом такого саду може служити чайний сад в палаці Хіджі (1536–1598 рр.).

Наряду з типовими для феодального середньовіччя імператорськими садами в Японії виключно широко було розвинуте мистецтво мініатюрних садків при житлових будинках. В XIX ст. остаточно сформувався ансамбль традиційного житлового будинку та саду як його невід'ємної частини. Інколи такі садки зроблені були на площі у декілька квадратних метрів. При цьому вони володіють необхідними елементами саду – мініатюрним басейном, «диким» камінням, деревами, доріжками, квітами.

Розрізняють три типу таких садків:

- «Ке» – призначений для внутрішніх домашніх потреб;
- «Харе» – служить для різноманітних церемоній;
- «Суки» – призначений для емоційного сприймання. Він виконує тільки естетичну функцію.

Влаштування садів на невеликій території відточило майстерність вирощування карликових дерев – бонсай. За допомогою спеціального режиму поливу, того або іншого складу ґрунту, японці вирощували дерева та кущі потрібного розміру й форми, з певним характером листя. Вони органічно включаються в невеликий мікропростір з моделями японських хатин, палаців, храмів, камінням, що символізують скелі.

В формуванні японського саду перевага віддається красиво квітучим деревам та кущам: а саме, вишні (сакурі), персиковому дереву – за їх красу під час весняного цвітіння, клену – за барвисту пишність пурпурного осіннього листя. Нерідко поблизу від будинку висаджували бананові дерева тільки для того, щоб під час дощу слухати музику капель і доповнювати зорові враження слуховими. Хризантема, слива, орхідея та бамбук по японським поняттям утворюють «четвірку благородних» рослинного миру.

Наряду з рослинами вода є основою життя будь-якого саду. Вона присутня в формі водойми з затокою, островами з піщаними та кам'яними берегами і зображує спокійну та широку річку або бурхливий потік з порогами. Улюбленим елементом саду є водоспад. Майже в усіх композиціях з водоймою та островами головне місце відводиться «острову черепахи» і «острову журавля», як символам раю. В «сухих садах» вода символічно зображується галькою.

Необхідно відзначити, що в стародавніх японських садах ніколи не використовувався газон, замість нього застосовувався утрамбований ґрунт, який часто покривався сріблясто-білим або золотистим піском та прикрашався борозенками, іноді у вигляді складних візерунків. Для ходіння використовували пласкі камені, що складали доріжку.

В ландшафтному проектуванні часто використовувався мох, покриваючий камені і кущі. В Японії поклоніння каменям перетворилося в любов до природи, що сприяло виникненню своєрідного напрямку в проектуванні ландшафтних об'єктів.

Зразком цього напрямлення є храмовий сад Ріоані. Це прямокутна ділянка, яка

покрита крупнозернистим білим піском з лежачими на ньому в особливому порядку п'ятнадцятьма каменями, що символізують острови в океані. В інших ландшафтних композиціях камені-валуни сполучаються з вічнозеленими деревами та водоймами.

Вигляд сучасних японських садів зазнав значних змін, зокрема, вплив європейської технізації. І все ж, незважаючи на вплив часу, в ньому збереглися первісні риси багатовікової культури, що визначаються наступними принципами формування японського малого саду:

- традиційність;
- символізм;
- образне тлумачення природи;
- зв'язок із живописом;
- канонізація композиційних прийомів у використанні основних засобів: каменів, води, рослинності, споруджень.

Слід також відзначити, що основою формування багатьох ландшафтних композицій була буддистська філософія, яка проповідує рівновагу між активними та пасивними силами природи. Вплив Японії на сучасний ландшафтний дизайн великий і безспірний.

Одним з найвідоміших прикладів використання японських традицій в європейському ландшафтному дизайні служить «Сад Миру» біля будинку ЮНЕСКО в Парижі. Його автор – скульптор І. Ногукі.

Прийоми формування національного японського саду, а саме: наявність пейзажних картин, формування прогулянкових маршрутів з пейзажною різноманітністю видів, широко використовуються сучасними японськими спеціалістами як у великих архітектурних комплексах, так і в окремих будинках.

Запитання для самоперевірки:

1. Як вирішується планування китайського малого саду?
2. Які особливості створення ландшафтної композиції у китайському малому саду?
3. Як вирішується планування японського малого саду?
4. Які особливості створення ландшафтної композиції у японському малому саду?